

Recente publicaties

Besprekingen

Reviews

Webb A., Harrison N.M., Leaper G.M., Steele R.D., Tasker M.L. & Pienkowski M.W. 1990. SEABIRD DISTRIBUTION WEST OF BRITAIN. *Final report of phase 3, NCC Seabirds at Sea Project, Nov 1986-Mar 1990. Nature Conservancy Council, Peterborough.* 282 pp, £ 20,-.

Eerder verschenen twee rapporten over de zeevogelverspreiding op de Noordzee (zie *Limosa* 62(2)), maar vanaf eind 1986 concentreerde de aandacht van het Seabirds At Sea Team zich op de wateren ten westen van Schotland en op de Ierse Zee. Het is een groot, rijk en uiterst gevarieerd gebied en het mag dan ook een prestatie genoemd worden dat in amper vier jaren tijd deze nieuwste atlas kon worden geproduceerd. In een aantal inleidende hoofdstukken wordt een schets gegeven van de oceanografie, het ecosysteem en de invloed van de mens. De werkwijze in het veld wordt in een apart hoofdstuk toegelicht, evenals de behandeling van de gegevens. Het volgende hoofdstuk is gewijd aan de interpretatie van de gegevens, onzekerheden, problemen tijdens het onderzoek en fluctuaties in aantallen. De broedvogelaantallen van het gebied worden samengevat in hoofdstuk 7, terwijl de daaropvolgende 32 soort- (of groep-) besprekingen de hoofdmoot van het rapport vormen. Tenslotte wordt de kwetsbaarheid van verschillende gebieden nog eens toegelicht. De uitvoering is inmiddels bekend: middels een aantal verspreidingskaarten (dichtheden (n/km^2) per kaartblok of aantal per afgelegde afstand) wordt een indruk gegeven van het voorkomen op zee van de verschillende soorten. Verdere toelichting wordt gegeven aan de hand van staafdiagrammen met seizoenpatronen, terwijl het onderzochte gebied dikwijls in deelgebieden wordt besproken. De gegevens werden aan boord van schepen, vanuit de lucht, of vanaf de kust verzameld. Net als bij het eerste rapport over de Noordzee is de lezer onwillekeurig geneigd te schrikken van de omvang van de niet-onderzochte stukken. Toch draagt het SAST met dit rapport weer op onnavolgbare manier bij aan onze kennis over zeevogelverspreiding op zee en hun consistente aanpak dwingt respect af. Met een klein, hardwerkend team zijn zij keer op keer in staat gebleken dergelijke enorme klussen te klaren. Onvolkomenheden in de lay out en productie van de eindrapporten moeten maar voor lief genomen worden. Bij menig onderzoeker zijn aanmerkelijk kleinere projecten, wellicht door een drang naar perfectie, niet afgerond met een dergelijk eindverslag. Voor elke zeevogelliefhebber de aanschaf waard. **CJC**

Tasker M.L., Webb A., Harrison N.M. & Pienkowski M.W. 1990. VULNERABLE CONCENTRATIONS OF MARINE BIRDS WEST OF BRITAIN. *Nature Conservancy Council, Peterborough*. 45 pp, £ 8,-.

Net als het tweede SAST rapport over de Noordzee is ook dit keer een schaduw rapport opgesteld waarin de kwetsbaarheid (voor olie) van de onderzochte gebieden op een aantrekkelijkere manier wordt gepresenteerd. Middels blauwe (niet te kopiëren) arceringen wordt het belang van de wateren ten westen van Schotland en rond Ierland, gebaseerd op het veldwerk in het eerder besproken rapport 'Seabird distribution west of Britain', weergegeven. Deze rapporten zijn ongetwijfeld bruikbaar voor beleidsmakers, maar het ontbreken van concrete informatie maakt ze voor zeevogelonderzoekers moeilijk hanteerbaar. De prijs (eerst vastgesteld op £ 12, later gelukkig op £ 8,-) is erg hoog. De 9 sponsors op blad 3 (vrijwel alle bekende oliemaatschappijen) hebben klaarblijkelijk niet in de productie van dit rapport bijgedragen. CJC

Swennen C. 1991. ECOLOGY AND POPULATION DYNAMICS OF THE COMMON EIDER IN THE DURCH WADDEN SEA. *Proefschrift Rijksuniversiteit, Groningen*.

Dit voorjaar promoveerde Kees Swennen, al sinds jaar en dag werkzaam op het Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee op Texel, aan de Rijksuniversiteit van Groningen op zijn langjarig onderzoek in de Nederlandse Waddenzee aan de voedselocologie en de populatiedynamiek van de Eidereend. Voorwaar, een mooie afronding van een langlopend onderzoek, waarin vrijwel alle aspecten van het leven van deze kustgebonden eendesoot belicht zijn. Na een algemeen samenvattend hoofdstuk (in het Nederlands) komen zes thematische hoofdstukken aan de orde, waarvan de eerste vijf ook elders gepubliceerd zijn of zullen worden. Hierin komen achtereenvolgens aan de orde: aantallen, seizoensverlopen en onderliggende verklaringen hiervoor, vangmethoden om Eiders in ons land te kunnen ringen, dispersie en trekbewegingen van in ons land geringde vogels, de jongenproductie van Nederlandse Eiders en een evaluatie van de oecologische betekenis van de predatie van jonge Eiders door meeuwen. Het laatste hoofdstuk, een originele bijdrage, beschrijft de populatiedynamiek van de soort in ons deel van de Waddenzee.

Het is op deze plaats onmogelijk om zelfs maar een globale indruk te geven van de diverse onderzoeksresultaten. Interessante zaken waren bijvoorbeeld dat de kolonisering van de Waddenzee gedurende de afgelopen twee eeuwen (sinds rond 1800) waarschijnlijk een rekolonisatie is geweest, mogelijk gemaakt door veranderingen in het voedingspatroon en de levenswijze van de Westeuropese mens. Pas de laatste jaren lijkt de Eidereend in de Nederlandse Waddenzee zijn top bereikt te hebben; de groei is er in de oudste kolonies helemaal uit en er zijn aanwijzingen dat de huidige predatiedruk van 1.2 g asvrij drooggewicht aan bodemorganismen per m² per jaar bij het tegenwoordige niveau van

menselijke benutting van Kokkels en Mossels de maximale draagkracht van het gebied voor de Eider benadert. Dat het kolonisatieproces zo traag is verlopen, komt doordat nieuwe vestigingen van Eiders zeer zeldzaam zijn. Wijfjes spreiden namelijk een zeer grote trouw aan geboortekolonie ten toon en bepalen daarmee ook voor de mannetjes goeddeels de broedplaatskeuze. Groei van een kolonie komt dan ook vooral tot stand door recrutering uit eigen productie en omdat deze productie nog al sterke jaarlijkse fluctuaties vertoont, kan ondanks de geringe adulte mortaliteit de periode van groei van een nieuwe vestiging soms vrij lang uitblijven. Fluctuaties in jongenproductie worden vooral veroorzaakt door sterke verschillen in de overleving van de kuikens. De belangrijkste directe doodsoorzaak van jonge Eiders is predatie door grote meeuwen, maar de aantallen grote meeuwen bleken geen negatieve invloed te hebben op de overleving van de kuikens. Het naar mijn mening meest elegante deel van dit proefschrift beschrijft een experiment, waarmee de onderzoeker in het veld aannemelijk maakt dat de in sommige jaren optredende voedselschaarste (kleine prooien) in de eerste twee weken van de jongen hun conditie zo sterk verslechtert, dat ze niet adequaat reageren op de alarmkreten van de volwassen wijfjes en zich dus onvoldoende bescherming tegen de predatie van de meeuwen weten te verwerven. In afwezigheid van de predatoren zou de grote meerderheid van de jongen evenmin vliegvlug geworden zijn. Bijvoeding van de jongen vermindert hun kwetsbaarheid aanzienlijk. Tenslotte uit de auteur voor de toekomst de vrees dat indien zowel de eutrofiering van het kustwater effectief zal worden bestreden als de extreme machinale bevissing van Kokkels en Mossels (de belangrijkste prooien) ongelimiteerd zal doorgaan, de tijden van de Waddenzee als vogelparadijs en dus ook als broed-, rui- en overwinteringsgebied voor de Eidereend sterk aan waarde zal inboeten. Recente ontwikkelingen, onmiddellijk na het verschijnen van dit proefschrift, hebben de auteur helaas maar al te zeer gelijk gegeven. MP

Directoraat Generaal Scheepvaart en Maritieme Zaken 1991. MILIEUBELEIDSPAN VOOR DE SCHEEPVAART 1991-1994. *DGSM, Ministerie van Verkeer & Waterstaat, januari 1991.*

Het Milieubeleidsplan voor de Scheepvaart (MBS) maakt op vele punten duidelijk dat de inspanningen van de overheid om zeevervuiling door schepen tegen te gaan serieuzere vormen gaan aannemen. Voor het eerst wordt toegegeven dat het systeem van Haven Ontvangst Installaties (HOI's) voor afvalstoffen van schepen niet goed functioneert. Zelfs wordt opgemerkt dat het moeten betalen voor iedere afvalafgifte illegaal lozen in de hand werkt. Binnen de veelheid van bronnen van vervuiling door de zeescheepvaart kiest het MBS voor twee speerpunten van beleid: het terugdringen van illegale lozingen (vooral olie) en het terugdringen van luchtverontreiniging door schepen. Op deze punten wordt een uitgebreid pakket van maatregelen voorbereid variërend van voorlichting, zwaardere controle en verbeterde sanctie mogelijkheden, tot verbeterde

"milieu-service" in havens. Voor olielozingen zou dit pakket maatregelen tussen 1991 en 1994 moeten leiden tot 25% reductie in illegale lozingen, en per 2010 tot een volledige eliminatie. Tevens zal worden gewerkt aan meetsystemen om te kunnen kijken of deze doelstellingen worden gehaald. Helaas blijkt tijdens het lezen van het MBS dat de beleidsplannen op een aantal punten toch tekort schieten om de ambitieuze doelstelling van "eliminatie van olielozingen" te kunnen realiseren:

- (1) Hoewel het MBS zelf stelt dat HOI's niet functioneren wordt nauwelijks aandacht gegeven aan de mogelijkheid om illegaal lozen te voorkomen door "gratis" afvalafgifte (verwerking van kosten in havengelden).
- (2) Lozingen van ladingresten van olietankers blijven onaangepakt, hoewel deze door een Special Area status onder MARPOL Annex I voor de Noordzee zijn uit te bannen.
- (3) Lozingen van ladingresten door chemicalien tankers blijven ten onrechte grotendeels buiten beeld (denk aan het "palmolie incident").
- (4) Er wordt onvoldoende actie gepland op het punt van brandstof kwaliteit (bij goede brandstof blijft vrijwel geen olieafval over).
- (5) Verbranding van afval (waaronder olieafval) aan boord van schepen wordt toegestaan, hoewel dit controle van illegale lozingen en daarmee een effectief beleid volledig frustreert.
- (6) Aan uitbreiding van mogelijkheden tot optreden tegen overtreders door middel van het instellen van een "Exclusieve Economische Zone (EEZ)" wordt niet serieus genoeg gewerkt
- (7) Controle van de effectiviteit van beleid (bijv. door metingen van zeevogelsterfte) is onvoldoende uitgewerkt.

Howel het MBS zeker concrete stappen voorwaarts maakt, laat het dus ook een aantal belangrijke instrumenten tot het bestrijden van illegale lozingen onbenut. Zonder aanzienlijke aanscherping van het beleid moet dan ook gevreesd worden dat zeevogels in het jaar 2010 nog lang niet olievrij zijn. J.A. van Franeker

Gee A. de, Baars M.A. & Veer H.W. van der 1991. DE ECOLOGIE VAN HET FRIESE FRONT. *NIOZ Rapport 1991-2, Nederl. Inst. Onderz. Zee, Texel 96pp.*

Dit rapport kwam op initiatief van de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) en Mobil Nederland tot stand. In een 9-tal bijdragen komen hydrografie en geomorfologie (Gee & Ridderinkhof), fytoplankton (Baars e.a.), zoöplankton en pelagische vis (Duyl e.a.), het microbiële voedselweb (Raaphorst e.a.), zoöbenthos (Duineveld & Moodley), epibenthische predatoren (Duineveld e.a.), zeevogels en zeezoogdieren (Leopold) en de wisselwerking tussen water en bodem (Baars) aan bod van de 'biologisch-rijke zone in de Noordzee gelegen tussen de zuidelijke Bocht en de Oestergronden'. Het boekje heeft een aantrekkelijke lay-

out en de meeste hoofdstukken zijn helder geschreven. Opmerkelijk genoeg is dit rapport in het Nederlands gesteld en de opmerking 'this report is not to be cited without the consent of NIOZ' [in het engels!] geeft aan dat men een al te wijsd gebruik van de informatie als ongewenst ervaart. Jammer, want in elk geval het deel over zeevogels bevat tal van, tot dusverre ongepubliceerde, interessante gegevens. **CJC**

Bergman M.J.N., Lindeboom H.J., Peet G., Nelissen P.H.M., Nijkamp H. & Leopold M.F. 1991. BESCHERMDE GEBIEDEN NOORDZEE-NOODZAAK EN MOGELIJKHEDEN. *NIOZ rapport 1991-3, Nederl. Inst. Onderz. Zee, Texel 195pp.*

Dit rapport is geschreven in opdracht van Directie NMF van het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij. Aan de studie lag ten grondslag: 'Het onderzoeken van de noodzaak voor de instelling van beschermde gebieden in de Nederlandse sector van de Noordzee als bijdrage aan het behoud en waar mogelijk herstel van een zo natuurlijk mogelijke verscheidenheid aan ecologisch waardevolle gebieden met hun specifieke levensgemeenschappen en kenmerkende soorten'. Vrij vertaald was de opdracht: 'hier is een kaasstolp, waar is de kaas', terwijl je van zinvol beleid zou verwachten dat het probleem in plaats van de maatregel uitgangspunt is. De opdracht werd aan het NIOZ verleend en de ligging van het te beschermen gebied laat zich dan ook raden. Het rapport dient geen ander doel dan deze keuze te rechtvaardigen. Het aanwijzen van een beschermd gebied als zodanig kan een nuttig beleidsinstrument zijn, aangenomen dat de controle haalbaar is. Zaligmakend is dit middel uiteraard geenszins. In het rapport wordt benadrukt dat vooral de intensieve visserij op het NCP heeft geleid tot aanzienlijke verschuivingen binnen het ecosysteem. Indien binnen het hier gekozen gebied (10.000 km² direct ten noordwesten van de Waddeneilanden en 800 km² bij de Klaverbank) een vermindering van de visserijdruk kan worden bewerkstelligd is er natuurlijk al sprake van 'winst': hopelijk krijgt de talloze malen omgeploegde bodem dan de kans om zich enigszins te herstellen. Het beschermde gebied ligt evenwel precies op een plaats waar tal van ingrijpende menselijke activiteiten ongestoord doorgang zullen vinden. Het 'reservaat' zal worden geplooid rondom een infrastructuur die de beschermde status goeddeels teniet zal doen. Het plan voor het beschermde gebied is met geweldig veel publiciteit omgeven. Is het een stap voorwaarts? Wordt hier van een mug een olifant gemaakt? Zijn er geen betere beleidsinstrumenten denkbaar? En Wat is het 'wisselgeld' bij onderhandelingen over noodzakelijke beschermende maatregelen in de toekomst? **CJC**